

**Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti**

Təsdiq edirəm
Tədrisin təşkili və təlim
texnologiyaları üzrə prorektor v.i.e:

 dos. Zaur Məmmədov
"31" 01 2025-ci il

Fənn sillabusu

İxtisas: 060101 Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi metodikası və metodologiyası

Fakültə: Filologiya və ibtidai təhsil

Kafedra: Azərbaycan dili, ədəbiyyatı və onların tədrisi metodikası

I. Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: Müasir Azərbaycan dilinin qrammatikasının nəzəri əsasları. Fənn proqramı: Lənkəran Dövlət Universitetinin 11.12.2018-ci il tarixli 4/125 sayılı əmri ilə nəşr hüququ verilmişdir.

Kodu: MIF-B04.3

Tədris ili: I (2024-2025) Semestr: II

Tədris yükü: Auditoriya saati: 45 (30 s. mühazirə, 15 s. seminar).

Tədris alma forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 9 kredit

Auditoriya: №

Saat:

II. Müəllim haqqında məlumat:

Adı, soyadı, dərəcəsi: Əliyev Əlirza, fil.e.n., dosent

Məsləhət günləri və saati:

E-mail ünvanı: alirza.a.@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran şəhəri, Əli Məmmədov küçəsi - 40 , 2 saylı tədris korpusu.

III. Təvsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas ədəbiyyat:

1. M.Hüseynzadə. Müasir Azərbaycan dili (morfologiya). Bakı, 2007
2. Ə.Abdullayev, Y.Seyidov və A.Həsənov. Müasir Azərbaycan dili (sintaksis). Bakı, 2007
3. Q.Kazımov. Müasir Azərbaycan dilinin sintaksisi. Bakı, 2007
4. K.Abdullayev. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. Bakı, 1998

Əlavə ədəbiyyat:

1. B.Xəlilov. Azərbaycan dilinin morfologiyası. Bakı, 2007
2. Ş.V.Yusifli. Mürəkkəb cümlənin üslubi xüsusiyyətləri. Gəncə, 1970
3. T.Hüseynov. Müasir Azərbaycan dilində mürəkkəb cümlənin strukturu. Bakı, 1988
4. K.Həbibova. Müasir Azərbaycan dilində ellegtik cümlə, 2009

IV. Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən Müasir Azərbaycan dili fənninin tədrisi vacibdir.

V. Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənlərin də tədris olunmasına zərurət yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi: Qrammatikanın bölmələri olan morfologiya və sintaksisin müasirlik baxımından nəzəri problemləri, onların əhatə dairəsi, nitq hissələri və cümlə üzvlərinin özünəməxsus fərdi xüsusiyyətləri fənnin tədrisinin mərkəzində duran ən başlıca məsələlərdir. Azərbaycan dilinin tərkib hissələri sayılan morfologiya və sintaksisin nəzəri məsələlərinə dair magistrlərə dərin və əsaslı bilik və bacarıq vermək, qrammatikanın bu iki bölməsinin problemləli məsələlərini onlara çatdırmaq və tədris prosesində onun mənimsədilməsi yollarını izah etmək.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları

nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə:

Tələbələrə bilivi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 balı tələbə semestr ərzində, 50 balı isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. Əgər fənn üzrə həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal seminara, 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir. Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal- tələbə keçilmiş material dərindən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.
- 9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzusunun mətnini tam açə bilir.
- 8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir
- 6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.
- 5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.
- 4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;
- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.
- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladıqı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semester ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladıqı bala əlavə olunmur. Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

№	Bal	Qiymət	
		Sözlə	Hərflə
1.	91-100	Əla	A
2.	81-90	Çox yaxşı	B
3.	71-80	Yaxşı	C
4.	61-70	Kafi	D
5.	51-60	Qənaətbəxş	E
6.	50 və ondan aşağı	Qeyri-kafi	F

IX. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülcək.

X. Təqvim mövzu planı: Mühazirə 30saat, seminar 15 saat. Cəmi: 45 saat

№	Keçirilən mühazirə mövzularının məzmunu	Saat	Tarix
I kollokvium mövzuları			
1	Qrammatika haqqında anlayış. Morfologiyanın tədqiqat obyektı. Morfem anlayışı. Sözlün kökü və əsası Plan: 1. Qrammatika haqqında anlayış 2. Morfologiyanın tədqiqat obyektı. 3. Morfem anlayışı. 4. Sözlün kökü və əsası Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
2	Şəkilçilər. Şəkilçilərin mənasına, dil mənşəyinə və sözlün tərkibində tutduqı mövqeyə görə növləri Plan: 1. Şəkilçilər. 2. Şəkilçilərin mənasına görə növləri 3. Şəkilçilərin dil mənşəyinə və sözlün tərkibindəki mövqeyinə görə növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
3	Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri. Əsas nitq hissələri. İsim, ismin mənaca və quruluşca növləri Plan: 1. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri 2. Əsas nitq hissələri. 3. İsim haqqında ümumi məlumat 4. İsimin mənaca və quruluşca növləri	2	

	Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]		
4	Ümumi qramatik kateqoriyalar. İsmın kəmiyyət, mənsubiyyət, hal və xəbərlilik kateqoriyaları Plan: 1. Ümumi qramatik kateqoriyalar. 2. İsmın kəmiyyət kateqoriyası. 3. İsmın hal kateqoriyası 4. İsmın xəbərlilik kateqoriyası Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
5	Sifət. Sifətin quruluşca növləri. Sifətin dərəcələri. Sayın mənaca növləri Plan: 1. Sifət. 2. Sifətin quruluşca növləri. 3. Sifətin dərəcələri. 4. Sayın mənaca növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
II kollokvium mövzuları			
6	Əvəzlilik. Əvəzliyin mənə növləri. Zərf. Zərfin quruluşca və mənaca növləri Plan: 1. Əvəzlilik haqqında ümumi məlumat 2. Əvəzliyin mənaca növləri. 3. Zərf əsas bir nitq hissəsi kimi. 4. Zərfin mənaca növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
7	Feil, onun qrammatik xüsusiyyətləri. Feilə məxsus kateqoriyalar Plan: 1. Feil haqqında 2. Feilin qrammatik xüsusiyyətləri (quruluş və mənaca növləri) 3. Feilin kateqoriyaları, zaman kateqoriyası. 4. Feilin kəmiyyət kateqoriyası. 5. Feilin təsriflənən və təsriflənməyən formaları Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
8	Köməkçi nitq hissələri Plan: 1. Köməkçi nitq hissələri. Qoşma və onun mənə növləri 2. Bağlayıcıların təsnifi. Sintaktik vəzifəsinə görə bağlayıcıların növləri. 3. Ədat və onun mənaca növləri. 4. Nida xüsusi nitq hissəsi kimi. 5. Modal sözlər və onların mənə növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
9	Sintaksis qrammatikanın bir bölməsi kimi. Sintaksisin əhatə dairəsində söz birləşmələri. Söz birləşmələri arasında sintaktik əlaqələr Plan: 1. Sintaksis qrammatikanın bir bölməsi kimi. 2. Sintaksisin əhatə dairəsində söz birləşmələri. 3. Söz birləşmələri arasında sintaktik əlaqələr Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
10	Cümlə və dildə onun əhəmiyyəti. Dilçilikdə cümlə problemi Plan: 1. Söz və cümlə 2. Cümlənin əsas cəhətləri 3. Cümlənin intonasiya baxımından növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
III kollokvium mövzuları			
11	Cümlə üzvləri. Cümlədə sözlərin mənə və qrammatik cəhətdən tam formalaşma tərzı. Cümlə üzvlərinin növləri. Baş və ikinci dərəcəli üzvlər Plan: 1. Cümlənin növləri 2. Cümlədə sözlərin mənə və qrammatik cəhətdən tam formalaşma tərzı. 3. Cümlə üzvlərinin növləri; Baş üzvlər, ikinci dərəcəli üzvlər Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
12	Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri Plan: 1. İkinci dərəcəli üzvlərin cümlənin baş üzvlərinə tabe olması 2. Təktərkibli cümlə və onun növləri 3. Təyinin əsas xüsusiyyətləri 4. Zərflilik və mənaca növləri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
13	Cümlə üzvlərinin iştirakına görə cümlənin növləri Plan: 1. Cümlə üzvlərinin iştirakına görə cümlənin növləri 2. Təktərkibli cümlə və onun növləri 3. Sadə cümlənin genişləndirilməsi (feili tərkib və həmcins üzvləri hesabına) Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
14	Mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Sadə cümlə ilə mürəkkəb cümlənin fərqi 2. Mürəkkəb cümlənin	2	

	növləri 3. Sadə cümlələrdən ibarət tabesiz mürəkkəb cümlələr və bu cümlələr arasında mənə əlaqələri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]		
15	Tabeli mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Baş və budaq cümlələr 2. Tabeli mürəkkəb cümlələrin növləri 3. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
14	Mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Sadə cümlə ilə mürəkkəb cümlənin fərqi 2. Mürəkkəb cümlənin növləri 3. Sadə cümlələrdən ibarət tabesiz mürəkkəb cümlələr və bu cümlələr arasında mənə əlaqələri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
15	Tabeli mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Baş və budaq cümlələr 2. Tabeli mürəkkəb cümlələrin növləri 3. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
14	Mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Sadə cümlə ilə mürəkkəb cümlənin fərqi 2. Mürəkkəb cümlənin növləri 3. Sadə cümlələrdən ibarət tabesiz mürəkkəb cümlələr və bu cümlələr arasında mənə əlaqələri Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	
15	Tabeli mürəkkəb cümlələr Plan: 1. Baş və budaq cümlələr 2. Tabeli mürəkkəb cümlələrin növləri 3. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr Mənbə: [1,2,3,4,5,6,7,8. Səh]	2	

№	Keçirilən seminar mövzularının məzmunu	Saat	Tarix
1.	Mövzu: Sözün tərkibi, şəkilçilər, onların növləri	2	
2.	Mövzu: Nitq hissələrinin təsnifi prinsipləri. Əsas nitq hissələri. İsim.	2	
3.	Mövzu: İsmnin kateqoriyaları. Sifət və onun dərəcələri.	2	
4.	Mövzu: Əvəzlik və say	2	
5.	Mövzu: Feil və köməkçi nitq hissələri.	2	
6.	Mövzu: Sadə cümlə və onun növləri. Cümlə üzvləri.	2	
7.	Mövzu: Mürəkkəb cümlə. Tabesiz mürəkkəb cümlələr.	2	
8.	Mövzu: Tabeli mürəkkəb cümlələr və onların tabesiz mürəkkəb cümlədən fərqi.	2	

XI.Fənn üzrə tələblər:

Tələbə aşağıdakıları bilməli və bacarmalıdır:

Morfologiyanın nəzəri əsasları:

- sözün tərkibi
- əsas nitq hissələri
- köməkçi nitq hissələri
- modal sözlər və nidalar

-Sintaksisin nəzəri əsasları:

- Sintaktik əlaqələr və söz birləşmələri
- cümlə və cümlə üzvləri
- sadə cümlənin növləri
- mürəkkəb cümlələr; tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr

XII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

-Qrammatikanın bölmələri olan morfologiya və sintaksisin müasirlik baxımından nəzəri problemlərini mənimsəyir.

-Fənnin əhatə dairəsini, burada nitq hissələri və cümlə üzvlərinin özünəməxsus fərdi xüsusiyyətlərini öyrənir.

-Azərbaycan dilinin tərkib hissələri sayılan morfologiya və sintaksisin nəzəri məsələlərinə dair magistrlərə dərin və əsaslı bilik və bacarıq vermək, qrammatikanın bu iki bölməsinin problemli məsələlərini onlara çatdırmaq və tədris prosesində onun mənimsədilməsi yollarını izah edir.

XIII. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XIV: Kollokvium sualları:

I Kollokvium sualları

1. Qrammatika haqqında anlayış
2. Morfologiyanın tədqiqat obyekti
3. Morfem anlayışı
4. Sözün kökü və əsası
5. Şəkilçilərin dil mənşəyi və sözün tərkibindəki mövqeyinə görə növləri
6. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipi
7. Əsas nitq hissələri
8. Köməkçi nitq hissələri
9. İsmın mənə və quruluşca növləri
10. Sifətin dərəcələri

II Kollokvium sualları

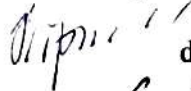
1. Əvəzliyin mənəca növləri
2. Zərfin mənəca növləri
3. Feilin qrammatik xüsusiyyətləri (quruluşu və mənə növləri)
4. Feilin kateqoriyaları, zaman kateqoriyası
5. Feilin təsriflənən və təsriflənməyən formaları
6. Köməkçi nitq hissələri; qoşma və onun mənə növləri
7. Bağlayıcıların təsnifi
8. Sintaksis qrammatikanın bir bölməsi kimi
9. Sintaksisin əhatə dairəsində söz birləşmələri
10. Cümlənin əsas cəhətləri

XV. İmtahan sualları:

1. Qrammatika haqqında anlayış
2. Morfologiyanın tədqiqat obyekti
3. Morfem anlayışı
4. Sözün kökü və əsası
5. Şəkilçilər
6. Şəkilçilərin dil mənşəyi və sözün tərkibindəki mövqeyinə görə növləri
7. Nitq hissələrinin təsnifi prinsipi
8. Əsas nitq hissələri
9. İsmın mənə və quruluşca növləri
10. İsim haqqında ümumi məlumat
11. Ümumi qrammatik kateqoriyalar
12. İsmın kəmiyyət kateqoriyası
13. İsmın hal kateqoriyası
14. İsmın xəbərlilik kateqoriyası
15. Sifət
16. Sifətin quruluşca növləri
17. Sifətin dərəcələri
18. Sayın mənəca növləri
19. Əvəzlik haqqında ümumi məlumat
20. Əvəzliyin mənəca növləri
21. Zərf bir əsas nitq hissəsi kimi
22. Zərfin mənəca növləri

23. Feil haqqında
24. Feilin qrammatik xüsusiyyətləri (quruluşu və məna növləri)
25. Feilin kateqoriyaları, zaman kateqoriyası
26. Feilin kəmiyyət kateqoriyası
27. Feilin təsriflənən və təsriflənməyən formaları
28. Köməkçi nitq hissələri; qoşma və onun məna növləri
29. Bağlayıcıların təsnifi
30. Sintaktik vəzifəsinə görə bağlayıcıların növləri
31. Ədat və onun mənaca növləri
32. Modal sözlər və onların mənaca növləri
33. Sintaksis qrammatikanın bir bölməsi kimi
34. Sintaksisin əhatə dairəsində söz birləşmələri
35. Söz birləşmələri arasında sintaktik əlaqələr
36. Söz və cümlə
37. Cümlənin əsas cəhətləri
38. Cümlənin intonasiya baxımından növləri
39. Cümlənin növləri
40. Cümlədə sözlərin məna və qrammatik cəhətdən tam formalaşması
41. Cümlə üzvlərinin növləri; baş üzvlər
42. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri
43. İkinci dərəcəli üzvlərin cümlənin baş üzvlərinə tabe olması
44. Tamamlıq və onun növləri
45. Təyinin əsas xüsusiyyətləri
46. Zərflilik və mənaca növləri
47. Cümlə üzvlərinin iştirakına görə cümlənin növləri
48. Təktərkibli cümlə və növləri
49. Sadə cümlənin genişlənməsi (feili tərkib və həmcins üzvlər hesabına)
50. Mürəkkəb cümlələr
51. Sadə cümlələrin mürəkkəb cümlələrdən fərqi
52. Mürəkkəb cümlənin növləri
53. Sadə cümlələrdən ibarət tabesiz mürəkkəb cümlə və bu cümlələr arasında məna əlaqələri
54. Tabeli mürəkkəb cümlələr
55. Baş və budaq cümlələr
56. Tabeli mürəkkəb cümlələrin növləri
57. Qarışıq tipli mürəkkəb cümlələr

“Müasir Azərbaycan dilinin qrammatikasının nəzəri əsasları” fənninin sillabusu 060101-Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisi metodikası və metodologiyası ixtisaslaşması (proqramı) üzrə tədris planı və fənn proqramı əsasında tərtib edilmişdir. “Azərbaycan dili və ədəbiyyat” kafedrasının 31 yanvar 2025-ci il tarixli iclasında təsdiq olunmuşdur. (Protokol № 05)

Fənn müəllimi: **dos. Ə.B. Əliyev**

Kafedra müdiri: **dos. Q.İ. Rıfıllayev**